

Abstrakty příspěvků

Konference

KRÁSA, KRAJINA, PŘÍRODA X:

Divočina stará i nová

29. a 30. září 2025, Akademické konferenční centrum, Husova 4a, Praha 1

Radan Haluzík, CTS UK a AV ČR a ÚSD AV ČR

Spontaneita v místech mezi místy. Od romantismu nové divočiny k budoucnosti městské přírody

V knize *Město naruby* (2020, 2021) ukazujeme, jak a proč se to stalo, že jsou naše města plna vágních terénů, vnitřních periferií a míst mezi místy. Plna tolika nečekaných setkání a nečekaných výbuchů spontaneity; až se nám pro ně zabydlil objevitelsko-prospektorský termín nová divočina. Proč právě u nás ve Střední Evropě jich máme tolik, až má smysl mluvit o jakémsi sdíleném urbanisticko-estetickém charakteru středoevropských (či východoevropských) metropolí (a proč je dnes zase tak rychle ztrácíme)? K čemu nás tento stav vybízí?!

Pokusím se ukázat tato místa jako šanci na přírodu ve městě, na proměnu městské zeleně a vlastně i reformu celého urbanistického chápání časo-prostoru a rubu města. A zároveň ukázat na jaké naše zásadní mentální omezení související s našim ne/chápáním antropocenní situace další vývoj naráží a proč je tak těžké z této epistemologické jednosměrky nějak vycouvat.

Karolína Pauknerová, CTS UK a AV ČR

Krajiny spontánního života: Vztahy, paměť a soužití na okrajích

Příspěvek se zaměřuje na periferie jako dynamické krajiny, které vznikají spontánním vývojem – mimo rámec nebo na okraji plánovaného lidského zásahu. Na příkladech ze Slatinského potoka na okraji Prahy a zaniklé obce Černá Novina v Ralsku ukazují, jak se v těchto místech vrství a prolínají biokulturní procesy, v nichž se stírá hranice mezi přírodním a kulturním.

Zatímco v městském prostředí se etabloval pojem nové divočiny jako způsob uchopení potenciálu neřízeného růstu (zejména v krajinářské a architektonické teorii), v mimoměstských územích jsou krajiny spontánního života spíše projevem dlouhodobých sukcesních procesů, s relikty péče, stopami zapomnění a vrstevnatými více-než-lidskými vztahy.

Pomocí konceptu *relational heritage* a perspektivy více-než-lidských vztahů (Lorimer, Haraway, Ingold, Harrison, Strathern, Fredengren) nahlížím tyto terény jako živé archivy – prostory, v nichž se prolínají paměť, vegetace, materiální fragmenty i infrastruktura. Namísto dichotomie kulturní/přírodní či civilizace/divočina navrhuji přístup zakotvený v myšlení krajiny jako místa vztahovosti, spontánní vitality a možností soužití v podmínkách ekologické nejistoty. Příspěvek tak přispívá k debatě o současných podobách krajiny v antropocénu a kriticky reflektuje možnosti a limity přemýšlení o divočině ve venkovském i urbánním prostředí

Michaela Zemková, CTS UK a AV ČR

Nová divočina a její teoretické uchopení na příkladu Rohanského ostrova – připomenutí práce Johany Hořejší (1988-2024)

Rohanský ostrov je zajímavá lokalita v srdci Prahy přiléhající k Vltavě, v minulosti prošla mnohými terénními přeměnami, dlouhou dobu byla zemí nikoho, z ostrova se již dávno stala po velkých regulačních úpravách řeky pevnina (1923 – 1926). Dnes je zde plán zástavby, ale i vize nového krajinného parku. Přesto toto místo dosud zůstává jakousi vzorovou „novou divočinou“. V tomto podnětném prostoru se pohybovala a občansky působila Johana Hořejší, která skloubila ve své diplomové práci (2015) terénní výzkum s filosofickým rozbohem. Jak píše v úvodu práce, „Nová divočina

zahrnuje místa typická tím, že vznikají z neplánované spolupráce lidského faktoru a přírodních procesů. Už z tohoto důvodu je snaha o její uchopení pomocí nástrojů biologie a filosofie logickou cestou.“ Na příkladu této lokality se pokusíme ukázat, jak se koncept nové divočiny vyvíjel a jaké jsou jeho paralely v zahraniční praxi i literatuře. Rovněž zreferujeme, jak může přispět filosofická reflexe Johany Hořejší k dnešní proměně Rohanského ostrova.

Petr Gibas, FSS MU

Potěžební krajina v Ralsku: vynořování, neuspořádanost, mozaikovitost

Krajina, jako třeba ta hluboce proměněná těžbou uranu, je vždy plná fragmentů a stop. Na rozdíl od stop, které existují jako otisky na hmotné struktuře světa, jsou nicméně fragmenty nedílnou součástí této struktury. Jsou ze své podstaty hmotné, zároveň ale ztělesňují křehkost a pomíjivost hmoty. Zároveň prostřednictvím své neúplnosti spojují přítomný okamžik s minulostí (a potenciálně i budoucností), protože svou přítomností odkazují k probíhajícím procesům mizení a (znovu)objevování se, jež dávají vyvstat krajině jako celku. Protože uran jako nestabilní a transformující se prvek dobře ztělesňuje pomíjivou a živou povahu hmoty, dědictví jeho těžby, která v oblasti Ralska v průběhu 20. století zásadně formovala krajinu regionu, představuje dobrý materiál pro promyšlení role fragmentů v krajině. Na příkladu zdánlivě neuspořádané, mozaikovitě krajiny Ralska se příspěvek pokusí promyslet na rovině materiální i zkušenostní vztah fragmentu a krajiny a ukáže, že důraz na fragmentárnost při promyšlení i zakoušení krajiny ji umožňuje nahlédnout, tematizovat a zkoumat jako z podstaty emergentní, neustále se vynořující fenomén.

Petr Prášek, Petr Vaškov, FLÚ AV ČR

Nová divočina v Ralsku

V příspěvku představíme kolektivní text zabývající se ralskou novou divočinou a její hodnotou. Nová divočina vzniká na územích, kde dříve dominovala lidská činnost, ale nyní jsou opuštěná a znovu v nich začínají převládat přírodní síly. Její hodnotu navrhuje spatřovat v neustále se proměňující rovnováze lidských a přírodních prvků, jejichž dynamika v člověku rozvíjí představivost a vyvolává specifický prožitek svobody.

Radek Mikuláš, GÚ AV ČR

Třešňovka v Hrdlořezích 2015-2025

Zhruba před deseti lety byla tzv. „Třešňovka“ v Praze-Hrdlořezích už čtvrt století neudržovaným, zarostlým pozůstatkem meziválečného sadu. Po roce 1990 se některá místa postupně změnila ve skládku odpadu a útočiště bezdomovců. – V roce 2015 město Praha (Magistrát hl. m. Prahy a MČ Praha 9) zahájilo obnovu: odvezly se tuny odpadků, byly prořezány stromy (i ve stadiu tzv. stromů doupných) a vysazeno asi 400 třešní nových. Obnova lesoparku proběhla v letech 2015–2016, investice ve výši 2,5 mil. Kč byla spolufinancována z Operačního programu Praha–Konkurenceschopnost (ERDF)2. Dnes místo funguje jako volně přístupný „ovocný sad“, doplněný lavičkami, broukovišti a pastvou ovcí a koz (ekologická údržba trávníků). Každoročně se zde konají ovocnářské akce (Třešňobraní). Je to tedy příklad proměny spontánní „nové divočiny“ v parkově upravený sad a lesopark. Autorem myšlenky a hlavním hybatelem projektu byla městská správa (Magistrát hl. m. Prahy) ve spolupráci s místními občanskými spolky (např. „Na ovoce“).

Jiří Sádlo, BÚ AV ČR

Nová slova v krajině

Už slovo krajina je špatně. A dělá se z něj špatně (krajina domova, že?) Třeba už radši terén? Stará slova zanikla, nová ještě nevznikla, v té pauze jen nadávky (zelenej bordel), inflační a devalvační pojmy (nová divočina) a zrůdy („louky tady jsou moc, třeba na obilí nebo na golf“). Prostě to nepotřebujeme, zůstává to pod hladinou. Tím hůř, když máme krátce pojmenovat různé hybridní prostory mezi

soukromým, veřejným a vágním, a mezi kulturou, přírodou a ruderálem. Aha a uf, vágní a ruderální? Pak z toho lezou sousloví jako „deregulovaný veřejný prostor pro každodenní rekreaci“, kdysi obecnice, draha, palouk, teď je to neohrabané jak Řehoř Samsa v úterý ráno. V rámci všeobecné hipsterizace vlasti je pak nová divočina vítaným příspěvkem, jen z jazykového zmatení zatím trochu trpně trčí.

- V referátu zkusím ukázat, jak je nová krajina bioticky a sociálně členěna a co z toho má smysl brát za novou divočinu.

Veronika Faktorová, ÚČL AV ČR

Fabrická „divočina“. Vágní hranice mezi městem a krajinou v české industriální próze konce 19. a první třetiny 20. století

Překotný rozvoj industrializace a urbanizace formující charakter českých zemí v období konce 19. a první třetiny 20. století specificky reflektovala i dobová literatura, zvláště v podobě četných a čtenářsky oblíbených próz z dělnického prostředí. Jejich autoři se zpravidla soustředili na sociální podmínky nových pracovních i životních prostorů (továren, kolonií, těžebních provozů apod.), pozornost patřila městu, resp. jeho periférii, nikoliv tomu, co je za městem, tedy krajině a přírodě. Volná krajina, venkov byly místem, odkud se buď přicházelo „za lepším“, nebo naopak utíkalo od dýmu továrních komínů a sociálních tlaků. Co ale bylo a zůstávalo mezi? Jak industriální próza zachycovala místa přechodu, vágní terén, jenž už nebyl městem, ale ještě ani krajinou? Jak se vyrovnávala s fakticky i jazykově těžko uchopitelnou hranicí mezi (zdánlivě?) polaritními prostory přírody a kultury (prezentované v její aktuální, technicky nejvyspělejší podobě)?

Jan Staněk, FF JU, PF JU

Město jako divočina v detektivním románu 19. století

Jednou z nejvýraznějších proměn toposu města v literatuře, k nimž došlo v devatenáctém století, byl posun od jeho chápání coby místa vyznačujícího se, na rozdíl od pustiny či divočiny, značnou mírou bezpečnosti a uspořádanosti. Vzrůstající urbanizace a vznik prvních světových megalopolí vedly k tomu, že města jako Londýn či Paříž na sebe velmi často brala rysy, jimiž se dosud vyznačovala právě lícení prostorů necivilizovaných, lidským zákonům se vymykajících. Tento proces je zvláště patrný v žánru, jehož utváření je spojeno právě s devatenáctým stoletím a vývojem prostředí velkoměst, totiž v detektivce (resp. v tom, čemu se říká crime fiction). Příspěvek na příkladu některých slavných textů ukáže zvláštnosti tohoto nového typu "divočiny" vyznačujícího se mimo jiné pozoruhodným kolísáním mezi umělostí a primitivností.

Roman Figura, CTS UK a AV ČR

Pastevní rezervace: touha po tradici i nová divočina

Pastevní rezervace jsou dynamicky se rozvíjejícím a rychle se šířícím se nástrojem ochrany přírody ve střední Evropě i v globálním měřítku. Velcí kopytníci, ale také třeba bobři, králíci, sysli a šelmy, mají vytvářet krajinu, která svou diverzitou upomíná na preindustriální idylu. I naprostý laik si při návštěvě těchto rezervací povšimne velké abundance motýlů, kvetoucích rostlin a zpěvných ptáků, která silně kontrastuje s chudobou běžné kulturní krajiny i hospodářských lesů. Přítomnost velkých zvířat navíc dodává těmto lokalitám nevšední romantické kouzlo.

Zastánci pastevních rezervací mají ambici vrátit naší krajině předmoderní či až holocenní dynamiku, nadšenci dokonce plánují velkoplošný re-wilding s prvky evropského pleistocénu.

Nicméně přirozenost všech bytostí je jak známo unikavá, a tak se stále nedaří najít univerzální spásný recept pro ochranu všech cílových druhů a biotopů. S jakými úspěchy a neúspěchy se potýká „pastevní“ ochrannářské paradigma? Na jakých lokalitách takové rezervace dnes vznikají? A jaké jsou estetické dimenze těchto lokalit?

Filip Jaroš, FF UHK a FF UPOL

Kočky mezi přirozeností a antropocénem

Současné ekonomicko-sociální proměny západních zemí změnily postavení kočky z užitečné drobné šelmy na domácího lidského společníka. V rostoucím počtu teoretických studií jsou lovecké schopnosti koček a jejich vysoká reprodukční schopnost vnímány jako riziko pro životní prostředí. Spojením teoretických perspektiv etiky zvířat, populační ekologie a biosémiotiky poukazují na existenci dvou různých bio-sociálních kultur obývajících městské prostředí: kultury pouličních koček a mezidruhově kultury domácích mazlíčků. Ukážu, jak je soužití lidí a koček informováno nejen vědeckými poznatky, ale též proměnou etické citlivosti charakterizující věk antropocénu, která dává v sázku starší intuice ohledně přirozenosti koček.

Vít Pokorný, FF UJEP

Rytmické struktury nové divočiny

O rytmičtých strukturách nové divočiny můžeme uvažovat z několika hledisek. Za prvé vzhledem k rytmu pochopenému jako střídání protikladů, za druhé vzhledem k rytmu jako časové struktuře vlastní vzniku a zániku každého živého tvaru a za třetí v porovnání s rytmikou urbánního života. Rytmičticky uvažovat o nové divočině, tedy o neurčitých prostorech, vágních terénech a ambivalentních prostředích, opouštěných a znovu obývaných, vznikajících a zanikajících, znamená uvažovat o nich nejen jako lokacích, ale jako o procesech a událostech, které se vyznačují specifickou časoprostorovou dynamikou. Z pojmového hlediska je pak nová divočina příležitostí pro rozpohybování strnulých pojmových protikladů – lidské a přírodní, divoké a civilizované, ovládané a svobodné, zničené a tvořící – a hledání nových forem výrazu pro tyto pozoruhodné části našeho světa.

Karel Stibral, Ludvík Mauer, FSS MU

Divočiny a divokosti. K distinkci mezi divočinou a divokostí u Garyho Snydera (a Henryho D. Thoreaua)

Příspěvek se bude zabývat distinkcí mezi pojmy divočina a divokost zejména v teoretických pracích beatníka, básníka a esejisty Garyho Snydera, navazující na tento rozdíl v díle „klasika divočiny“ Henryho Davida Thoreaua. Právě zaměňování divokosti za divočinu způsobilo řadu nedorozumění, zejména pak koncept divokosti by byl vhodný pro úvahy – i ocenění – nové divočiny, vágních terénů, ale i diskusi nad problematičností hranic mezi světem lidí a přírody.

Ondřej Dadejík, FF UK, FF JU

V sousedství prastarého rodu. Několik poznámek k Thoreauově čtení přírody

Příspěvek se prostřednictvím několika úryvků z Thoreauova pozdního díla zaměří na jeho subtilní pojetí vztahu přírody a kultury v místech a územích, která jsou obývána člověkem. Právě v nich se Henry David Thoreau – podle vlastních slov – snažil vést „život na hranici“ (*border life*) a být neustále v tělesném kontaktu s přírodními procesy, v různém rozsahu i smyslu přesahujícími omezené záměry a cíle lidí. Tyto vhledy budou stručně rozvedeny pomocí několika postřehů britského filosofa Davida E. Coopera, zejména jeho popisem „poetického čtení přírody“ a „alternativních světů přírody.“

Vlastimil Zuska, FF UK

Zrození (nového) přírodního estetična z ducha chaosu – průniku dvou řádů

Termín „nová divočina“ implikuje vstup „divočiny“, lze říci původní, člověkem nemodifikované či zničené přírody do kulturní krajiny, urbánního prostoru, infra- i extravilánu. Estetický dopad takové intruze představuje novou (estetickou) zkušenost, zkušenost tenze při průniku minimálně dvou řádů (přírodního a sociálního, geometrického a vitálního/organického) a vznikajícího chaosu. Ten tvoří zárodek nového estetična na okraji přechodného chaosu, estetična oscilujícího a zahrnujícího simultánně protichůdné vektory významů, tvarů a struktur. Toto estetično se studie pokouší zachytit a specifikovat.

Helena Jiráková, FUD UJEP

Krajinou spálenou – prezentace projektu

Prezentace projektu *Krajinou spálenou* představí stejnojmennou výstavu, která se konala 28. 6. - 14. 9. 2025 v galerii Nová Perla v Kyjově u Krásné Lípy. Této výstavě předcházela dvouletý umělecký výzkum v oblasti požárem zasaženého Národního parku České Švýcarsko, dvoudenní výstava v roce 2024 a v letech 2025-2026 budou další výstavy následovat (Torhaus Wehlen, Veřejný sál Hraničář Ústí n/L). Do projektu se zapojilo celkem zhruba 40 umělců, během 2 let trvání projektu proběhlo cca 6 exkurzí do obnovujících se krajiny. Prezentaci doprovodí bohatý vizuální materiál.

Martin Nitsche, FLÚ AV ČR, FUD UJEP, Eva Vápenková, PedF UJEP

Nová divočina jako intersticiální prostor

V příspěvku se pokusíme propojit fenomenologickou topologii přechodových oblastí vnímání s úvahami o výtvarné redukci. Podobně jako výtvarné umění dokáže redukovat vnímanou krajinu do podoby uměleckého díla, které tuto krajinu ztělesňuje, aniž by ji reprezentovalo, používá fenomenologie redukci ke zpřístupnění fenomenologického pole vnímání, které umožňuje topologický popis vnímání, aniž by sahalo k subjekt-objektové epistemologii. Specifický, středový a tranzitivní, status fenomenologického pole a redukujícího výtvarného díla lze podle našeho názoru využít k filosofickému objasnění fluidní a přechodové povahy nové divočiny. V příspěvku krátce objasníme funkci redukce ve fenomenologii a výtvarném umění, promyslíme jejich analogie i topologický význam a představíme na redukci postavený výklad nové divočiny jako jednu z význačných podob intersticiálního prostoru lidského vnímání a zakoušení v současné době.

(Termín *intersticiu* se v lékařské anatomii a v biologii používá pro označení velmi úzkých mezer mezi dvěma povrchy či stěnami, jejichž blízkost dává mezeře dynamiku vztlínání například v kapilárách. Intersticia vnímání fenomenologicky zkoumá kniha *Metodická přednost spleti*, jejímž autorem je Martin Nitsche.)

Tereza Nováková, Artbiom

Krajinou spálenou. Umělecké reflexe

Umělecké reflexe proměny krajiny po požáru v Českém Švýcarsku v kontextu témat stávání se krajinou, imaginace zvířecího a ekologie lesních požárů. Mezioborový a dlouhodobý umělecký projekt reflektující proměnu krajiny Národního parku České Švýcarsko po rozsáhlém požáru roku 2022 otevřel mnoho témat a dal nám prostor pro postupné a hluboké sledování znovuožívající přírody. V čem spočívá podstata společných exkurzí do jedné lokality? Jak se mísí performativita a místa samotného těla spojená s vlastní zkušeností do uměleckého projevu a jeho záznamu na výstavě *Krajinou spálenou* v galerii Nová Perla? Jaké jsou jednotlivé umělecké reflexe prostředí vycházející nejen estetiky, ekologie spáleniště, ale především jednotlivých přírodních jevů, či (eko)psychologických a kulturně-historických vrstev místa? Jaké nové perspektivy se objevují při vedení dialogu s ekology, ochranáři a přírodovědci? Projekt chápe krajinu jako živý, proměnlivý systém propojený s lidskou zkušeností, ale i imaginací budoucnosti a především prostor pro kritickou reflexi klimatické krize. Výzkum i umělecké akce otvírají otázky vztahu člověka k přírodě, resilience, možností obnovy a péče v čase proměny, kdy se spáleniště stává metaforou zániku i nových začátků.